

КХАЙКАРАЛ

Цу тайпара кяхъегамхой тубалвеш, цр шой бокнонаш бахьан лоаттаб, къовсам аяр-хбеш, къавстта кхалнаха бокнонаш йокаш, Илмана, ва-хара духьал я религиози мо-раль.

Саг лакхвеш, Иалм карадер-заде ховш, Иалм а общество а дегадара объективни законех обществон хьашташта тлехь пайда эа ховш, вахар керда-докхар ше волга сар длакхета-веш я коммунистически мо-раль.

КТОБЕР 6

Советская Печать

Японен социалистически партен делегаци я Москве

ССКП-н ЦК-с ехарага дот-таглен визита 26 сентя-ре Москве хьоашалга кхачар Японен социалистически партен делегаци. Делегациа ба: — социалистически партен советник вола Тейу Катама (делегацин кертера аар) ший сесага, Тадатака Сата, Ка-цуидиро Наган, Синир Мацумо-то, Ионци Ямато, Эитаро Накан, Юдзо Авайя, делегацин секрета-рь вола Тисато Татэбаян а. Вуковски аэродроме хьа-ший тлаца дукхала баяжха

бар; ССКП-н Президиума чле-ний кандидат вола ССКП-ЦК-н секретарь П. Н. Посте-лов, ССКП ЦК-н член М. Б. Митин, «Правда» газета кер-тера редактор П. А. Сатюков а кхы официалны болхлой а. Хьаышаша кьамаыл дир ССКП-н секретаря П. Н. Пос-теловс. Жоп лух кьамаыл дир Япо-нен социалистически партен делегацин кертера вола Тейу Катамас.

(ТАСС).

СССР-а Министрий Советерча паччахьалкхе кхерамах лораяра

комитета ХОАМ

Паччахьалкхе кхерамах лораяра комитет 1956 шера лаьцар, кьайлагла СССР-а тер-риторен тла ваьнна, Лат-вийски ССР-а Прискул городе вьаь хинна вола, Американ Вла-шайгхиттача Штаташа кьа-ста шпионалла кийчаь, аме-рикански разведкан агент За-ринныш Л. Н.

Лоджам ийчага гучадаьлар, Даьмехка Сийлахь-бокхха тлом болча хана, Заринныш фа-шистски организацион доакъаш-хо хиннача ший даьца, Латвий-ски ССР-а Малхбузен Герма-ни вахав вадда, цигара 1949 ш. США-вахав даьмехка ваь аьнна. Заринныша кьахайтар, США вола хана ше американски разведканна гулакхе аьнна даьзавь хилар. Американски разведкан полковника Кулла кулгалла, Вашингтона юхе ул-лача Тайттон яхача ферме; Заринныш кьаьста СССР-а тер-риторен тла лаьдала дукхалара болх бе аьнна кийчаь.

Лоджам эцаш Заринныша ништа кьахайтар, балтийскерча республикаша лаьдала дукха-лар болх аьлашагтоха, «Анди» аьнна болча церах вьозаш во-ла, ший штатни болхло, аме-рикански разведка из кьай-лагла СССР-е аьйта лаьрхля кийчо вьаь.

Паччахьалкхе кхерамах лораяра комитет хайра, «Анди» аьнна цн а тилла американски разведке болх беш вар тлом баь зуламхо Бромберг Л. П. вола, Латвийски ССР гитле-ровски оккупацион кьал йолча шераша, Риге фашистски по-лишен болхло хинна вола а, советски праждаьлар луваш а, топаш етташ а даька лийца из вола а.

Паччахьалкхе кхерамах лораяра комитет СССР-а доавон тла Бромберг воалаше из лаца кийчо йир.

1957 шера июль бетт Бром-берг лаца а лаьцар.

Лоджам ийчага гучадаьлар;

тлом чакхбоаллаш, вадда из Швеце ваха волаш, 1948 шера Бромберг американски развед-каца вузавенна хилар. 1950 шера СССР-е чукховса шпио-наш кийчбеш йолча, американ-ски разведкан школе, инструп-тора балха тла Бромберг даьз-ваь хилар. Дукхача хана болх баь Бромберга Малхбузен Германерча Кемптен, Штерн-берг яхача городашкарча, аме-рикански разведкан органаша, цул тлехьа Вашингтоне вьаь из Советски Союзе кхос-салла цига болх а баь бо.

Бромберг СССР-е ше чукхов-саш цунах блу бенна, члоа-гла доакъаш лаьцар американ-ски разведкас. Хьалха латыш-ски буржуазни национали-сташца гулакх долаш хилараш пайда а эцаш, американша тла диллаьлар Латвийски ССР-а тер-риторе тла кьайлагла шпи-онски резидентура йилла езаь хиннаь Бромберг. Цул совх цуна тла дилла хиннаь хьалха-гла СССР-а тер-риторе чукхий-

сача шпионий гулакх дохара бахьан техна а техна, развед-кан центрага длахайтар.

Бромберга миссен аьттуь барг хилар лерхлеш американ-ски разведкас цунах сикха яьхай дукха шпионий хламыш — герз, дла-юха кхакха атта йола кьамаыл хьа а луваш кьамаыл дла а деш йола ра-диоаппаратура, кьайлагла яьду хламыш, харц документи блан-каш. СССР-е шпионий ре-зидентура с а, из кхаба а, аме-риканшаьца Бромберга хьа-инца 450 эзар сом аьча.

Советски кеп а йозано цьа мо дукхаз а хоамаш даьд американски разведкан, Совет-ски Союза дукхаларча гула-кх баьцараш дуваш. Аме-рикански разведчик Бромберг а цун глонча вола Заринныш а лаьцар тешал ду, американ-ски разведкас Советски Союза тер-риторе тла советски лаьдала дукхалара ший гулакхаш ди-та ца хиларна.

Китайски Халкхан Республика. Пекние хьаь яьнай радиоаппарату-раш еш йола йокъа завод. Техника эгара тлехь гучаьннача говза-лаьца архивлаьца гирсаша лаьцаш яьзав.

Сурта тла: савода цьан чете селенон выпрямительн аьлаьйохаш болх.

Юй Хуэй-жу сурт. Синьхуан агентств.

Кьонача хьехархошта новкьостала

Дешари йоазуви йомаду абата ханаш

Абат йомадехьа хьалхаг а берашта дешар а йоазув а йомадехьа еш бола болх бу. 10—12 дла длаьла нийхлу из ха. Цул тлехьаг а йомадехьа грам-тоа йомадехьа хьалхаг а етап. Цу хана берашта алапий оазаш а алапаш а дешаьта юкье олаш халаглен аттарлен халагара хьехжа йомо деза, ал-фавита арпанца а доаваш. Хьалхаг абат йомадехьа ха эгта-ра бехтхокхаме лоархаш я, хлана аьлча, из ха бераша дешара кертера кхетадаьр хьалоаца ха я.

Юхьанца методико яхача тайпара хьехархо бераш йомадехьа дика дешар а, йоазув а ховш хургда бераьчча длаьх йодаца хана а.

Абат йомадехьа юхьанцарча ха-ва хьалхаг а дешар да хьехар-хоьув, предложениеш дешаьтай, дешаш слогаьштен, слогаьш оазаштен дьеха ховргдоаш бера-ш кхетадаьр. Дош слогаьш а, оазех а латтлаьца берашта дика кхетадоьа глалат доаваш деша а яьзе а, хоза дувжйтай слогаьш дика йодеша а ховргда берашта.

Шолларга дешар да хьехар-хоьув оаз йола алап тлехьа а долаш, ший алапаш латта «сло-гаьш а (ра, на, ма, но), ший слогаьш латта деша а (рама, нана, мама кх. д.) слогаьш йодеша бераш йомадехьа.

Цул совх берашта ха деза кхы дола шоаш йомадехьа ала-пех латта слогаьш а, дешаш а йодеша.

Дешарца йомадехьа деза бераш-та йоазув а.

Берашта ха деза шоаш йомадехьа алапаш йодеша а яьзе а. Йоазув деша хана нийса йоху-ша а, тетрадь нийса йодеша а, рунке и перон мишта лело бе-за а, шьакха мишта эца деза а берашта доьзйта деза хьехар-хоь.

Дешар а йоазув йомадешьа долаш урокаш хьехархоь бе-за коммунистически уйлаьца бола кхетаьш хьалхедара болх. Хьехархоь ше берашка аба-та тларча суртхек лаьца хаттареш деша хана а, берашка аба-та дешайта хана а, йоазув деша урокаш тла а, берашта ца ховш

дола керда дар йомадарал совх, уж кхетош хьалхедараь дола кьамаьлаш а дувц.

Цу тайпара дешар а йоазув а йомадехьа урокаш тла хьехар-хоь берашта хьалхедара а йомадехьа, дар мотт а шарьор. Цул совх берашта кхы дола школе лелаьца деза эьделадца дола гу-лакхаш а йомадехьа.

Хьокхаме (примери) абат йомадехьа ханари урокаш

Урока тема: «ер аьча алапа оаз а, из алап а берашта доьзйтар а, из алап юкье доаг а дешаш дешар а».

Урока никь. I. Цагара урок хаттар. Малаг а оаз а алап а йомадехьа оаш селхаш. («М» яха оаз а, из алап а йомадехьа оах).

«М» яха алап хьалха доаг а дешаш даь луваш.

(Рема, кема, мама, ишт. кх. а).

Хьехархоь хьа тла вийхача дешархоь деш аба-та 15-ча оаьрла.

II. Йомадехьа алапий оазаш а, уж алапаш а керда дахар: а, у, н, м.

Таблица а, у, н, м яха ала-паш оазех бераш оалаш, хьехархо хьажа веза царга уж оазаш нийса алийта.

III. Аба-та тларча сурта тла хьажар а, цу хьалхедара лаьца берашка хаттараш дар а.

Фу гу шоан гул сурта тла? (саги рамен гу).

Муса аьнна цн тулларгья вай цу сагах.

Фу деш воалл Муса? (Муса воалл рама еш).

Масса дешаш латт из предло-жени? (Из предложени дьа дешаш латт).

Малаг а да цу предложене хьалхара дош? (Муса яхар да).

Малаг а да цу предложене шолларга дола дош? («Воалл да»).

Малаг а да цу предложене

хьоаллаг а дола дош? («Рама» да).

Малаг а да цу предложене дьаьлаг а дола дош? («Еш» да).

IV. Рама яха дош доакъошта а (слогаьш) доакъош оазаш а дешар.

Масса даькьах латт «рама» яха дош? (Шин даькьах латт).

Малаг а да цу деша хьалха-ра даька? («Ма» да).

Масса оаз хоз шоана «ра» яхача даькьах латт? (Шин оаз хоз).

Малаг а я цу деша даькьа хьалхаг а оаз? («Р» я).

Малаг а я цу деша даькьа шолларга йола оаз? («а» я).

Малаг а керда оаз хоз шоана «ра» яхача деша даькьах юкье? («р» яха оаз хоз).

Цу даькьа хьалха хоз шоана из «р» яха оаз те тлехьа хоз? (Хьалха хоз).

Алап из керда оаз, Ахьмад, Ла Лидя, Галихан ишт. кх.).

Алап из оаз массанеша а хьалха (Р-р-р).

Хьалхашоай меттанга фу хул, оаш из «р» яха оаз оалача ха-на. (Мотт-эг).

«Р» яха оаз хаза хьагаш дола кьа.

Хьехархоь оал «р» яха оаз юкье йоагаш дола дешаш (рама, рема, ракета, ор, эр, эр-га, Рая, вир) бераша оал шоашта «р» яха оаз мича хоз.

Цул тлехьаг а бераша шоаш даь луваш «р» яха оаз юкье йола дешаш а, из оаз деша юкье мича хоз а оал.

VI. Берашта кеп теа, «р» яха алап доьзйтар а, из малаг а таькьах латт кьоастаьра а.

Аба-та тла а, газеташ тла а, кеп теа алап ишта хул, аьнна, хьехархоь берашка хьокх хозадаьча алапашара «р» яха алап. Из алап малаг а таькьах латт а кьоастаьра.

VII. Алапашча беш бола болх.

Шоай алапашта юкьера «р» яха алап хьа а лехе, лаькха хьал а аийди хьаьхьохал сога. (Бераша хьаьхьох).

Цул тлехьаг а хьалха санна

юха кьоастаьра хьехархоь берашка «рама» яха дош. Бера-ша алапех из дош оттаьду. Цьанне из дош доска тла оттаьду.

Хьехархоь берашка йилит тлаьла сурат дла а хьехке оал: ухк нийга цн Мара я.

Хьехархоь берашка, рама яха дош санна, кьоастаьра из а. Цул тлехьаг а из дош алапех бераша отта а ду.

Хьехархоь хойт берашка наьха цераш докхача алапа-ца яьзе езилга. Бераша «ра-ма», «Мара» яха дешаш дий-ша а дийше цу шин деша вьа-ши тара дола деша доакъош кьоастаьра (ра).

VIII. Аба-та тларча 16 йола оаьрлеш ешар.

Хьалхаг а деш бераша сур-таш тла яьздар. Цул тлехьаг а «Муна» яха дувцар деш бераша. Хьехархоь цу дувца-рак лаьца берашка хаттараш а ду.

IX. Цагара бу болх.

Кхоза аба-та 16-г а оаьрлеш ешар а алапех «рама», «Мара» яха дешаш оттаьра а.

Малаг а алапа оаз а, алап а дайзад вайна тахан? («Р» яха алапа оаз а, из алап а).

Алап массанеша а «р» яхача алапа оаз? (Бераша оал «р»).

Урока тема: «р яхача алапа доакъош а, алап а, рама яха дош а яьздар».

Урока никь.

I. Хьехархоь урока тема берашка юьцар.

Хьехархоь оал берашка, хьалхарча урока тла шоана ей-за «р» яхача алапа оаз а, из алап а. Ухк урока тла йомадехьа вай хоза а, нийса а «р» яха алап яьзе. Хьехархоь дувц берашта, указка алап дла а хувьхаш «р» яха алап шин даькьах латтлаьца: нийсаца гл-жажн, тлерен кьалхарен хьовза-ьча глжажн латтлаьца.

Цул тлехьаг а хьехархоь масса а дола берашка, тетра-да тла санна таький даькьах доска тла, ше мишта яьзу дла а дувцаш, хьалхаг а «р» яхача алапа доакъош а (элементаш), цул тлехьаг а из алап а яьзу.

«Р» яхача алапа хьалхаг а дьекъа долаьду тлерча таькан саьнгара, тлаькха из глжз зул таька тла глжла муьгара кьал-хьарча таька тла кьаччалца йоху.

Шолларга дола даькьах юкь-ера таькан саьнгара долаьда

тлерча таькага кьаччалца хьал а дьиха, хьовзаьд кьалхарча таька тла кьаччалца шолларга дола зул таька тла глжла йодоьладу, цига а хьовзаьд юкьера таькага кьаччалца ураг а юха хьал а хьо.

Цул тлехьаг а хьехархоь цьаькха а яьзу доска тла «р» яхача алапа доакъош а, из алап а. Бераш хьех хьехархо-чун кулгалга, цо из алап мишта яьзу.

II. Бераш йоазув де кийчдар.

Хьехархоь оал берашка йоа-зу деша хана мишта йохуша деза а, тетрадь мишта йодеша деза а, рунка мишта лело бе-за а.

Цул тлехьаг а бераш цьаькха а дикка хьож шой тетрадаш тла хьехархоь яьзлаьца алапа-га а, доска тла яьзлаьца алапа-га а. Тлаькха хьовза яьзу бера-ша «р» яха алап.

Бераша яьзлаьца хана хьехархо хьех, цар из алап мишта яьзу. Дика яьзлаьца деце, мишта яьзе деша дла а хьокх. Дукхача до-ла бераш из алап нийса яь-даь деш хьехархоь цьаькха а яьзу доска тла из алап, мишта яьзе деша дла а дувцаш. Цул тлехьаг а бераш цу алапа муьг чакхьабаллаьца яьзу. Из муьг бераша дика яьзбале бале хьехархоь оал: дикга а яьзбеш шолларга муьг а яьзе, аьле.

IV «Рама» яха дош яьздар

Хьехархоь берашка доска тла хьажа а аьле, мишта яьзе деша дла а дувцаш яьзу «рама» яха дош. Из дош яьзеш хьехархоь дувц «ра» яхача даь-кьа (слога) алапаш мишта вьаьшагтоха деза а, «ма» яха-ча даькьа (слога) алапаш мишта вьаьшагтоха деза а.

Хьехархоь докха тла яьзлаь «рама» яха дош бераша деш. Цул тлехьаг а хьехархоь оал берашка, тетрада тла ше яь-даьца дешал тлехьаг а ший оагил (клетка) а дите из дош тетра-да тла яьзе аьле.

Хьехархо хьех бераша из дош мишта яьзлаьд, цул совх каст-каста берашка хоатта а хоат: фу дош да оаш яьздер? аьле.

Хьехархо хьехачул тлехьа-г а бераша длахо яьзу из дош.

V. Цагара бу болх балар

Тетрада тла яьздар санна «р» яха алап а, «рама» яха дош а яьзе цьаькха.

Л. БОРОВА,

хьехархой говзал даькьа йохушца Института методист.

Дерригача бераша деша дезарах

Нохч-Галгалай АССР-а Организационни комитета №448 йола содам

Нохч-Галгалай республикер-ча 7 шерагара 15 шерага кьа-ччалца ха йолча берашке кхуш боагача нахаген ворх шера дешар деша декхарийла а болаш, дешийтарх болча РСФСР-а ВЦИК-а а СНК а 1931-ча шера 3х-ча марте ара-баьжха «Моттигерча исполко-машен Советашен декхар тла-дуллаш дола соцамаш дарах а уж соцамаш кьоачаш ца де-рашта административни бех-каш дарах а соцам хилараш, из соцам кьоачашбарна Нохч-Галгалай АССР-е Голларча Организационни Комитет оца-мбуй.

11. Юрта Советаш, поселко-ви, районни исполкомаш, кьаьхьаьгаьмй депутатий горо-дашкар Советаш, халкьа де-шара органаш, юкьерча, ворх-

шера а юкьерча а дешара школай кулгалхой декхарийла бу 7 шерагара 15 шерага кьа-ччалца ха йолча берашке кхуш боагача нахаген деша декхарийла бола ворх шерага дешар дешалга йалашде.

2. Даьни — ноанойн, деша ухаргдола бераш кьедеш бола нахн, учреждениш декхарий-ла ю шоай ханнаха бераш деша дахитта а хлара денна бераш дешара заньташ тле-хьа ца дуваш деша ухаргдо-лаш йалашде а.

3. Из соцам кьоачаш ца баьча даьште — ноанойште, уж хьалкхебе тлаьйцараште: хьалхаг а де дезар длахайта-ри, цул глехьаг а, де дезар ца дой 10 тума глод тохари, е бетта саг кхетаьш кьаьхьа-ма болх байтари.

4. Из соцам мишта кьоа-чашбу хьаж тладуьлалда го-родий, районий, поселкови, юртий исполкомаш, стани-оний кьаьхьама депутатий Со-веташга, халкьан дешара ор-ганашта.

5. Из соцам «Грозненски рабочий», «Ленински неж», «Сердало» яхача газеташта кеп теа 15 дла длаьча денз члоагбениа а, Нохч-Галгалай АССР-е шин шера бокьо йолаш а хурба.

Нохч-Галгалай АССР-а Оргкомитета председа-тель

М. ГАЙРБЕКОВ.
Нохч - Галгалай АССР-а Оргкомитета секретарь.
М. КОМАРОВ.

Фу ха деза гриппах

Гриппозни лазараш, юкь-юкье ху-лаша а, эьдеьде тайпара а, масса а мехкаша длаьцараш. Советски йаьдал долач шераша гриппаша доаттаьча кьовсаьм дикъа тола-маш даьхад вай мехка. Хьалха а грипп дьаржа лазар а долаш дус, кьаьца йаламате члоаг а халаг а тайпара хул (пекхашка лазар, хулаш, лергашка лазар кулаш, кьаьста берий ханашка).

Гриппаш даьмогаш ца халиьта дет-таш дола дегла юьцача вакци-на маьхий дьаржа члоаг а йола мероприяти а. Советски йаламаша 1951 шера гриппа дукхалара вакци-на кийчир. Маьхий а детт, меропри-тиаьмаш а детт, пуьлвезиторча пурх а бу коача вакцинца. Гриппаш саг даьмогаш хиннача хана гриппан дукхалара свьоротка (морз) а луш, лазар долаьча хана из лазар хох тоха тарлу. Уж маьхий дьаржа ба-хьан долаш саго ший гигиена бокьон-ла лархлар баьхан долаш, гриппаш даьмогаш хилар 2—3 тохдендаь.

Гриппаш хала даьмогаш хилча уна-хо инфекционни больнице йовуьаь, общежитиешен берий коллективаш-кеа гриппаш бола унахой цу учре-ждениш изолятораша а буьшаьбу. Ший члоаг а хилча а ше кьовсаьм веза унахо. Нагахь санна тарлу, из кьаьстаьца члоаг а йовуьаь дьаржа да кхьмел доьчул, из де тар ца луй юкьарча хьан члоаг а из унахо зуй-саш вале кьоллараш дукхала а еьха, йовуьаь веза из. Цунах гулакх деш

ше кьаьстаьца хьа саг хилча бакъа-ха ва, хьалха кьолха—длаьла дла-ца хинкше маска бола йолаьде еза гулакх дечун. Унахоь шийна пьх-а гл, кулаш хьехка гата, мерех хь-еька йовуьаь кьовсаьде деза, унахо-чунна хиннаь тлехьаг а цу хламыш-ка кьез кьаьхитта а еза. Цаг а каст-каста мух беттаьлаьца беа, хин цьан вьедрах хлаьа юа хьа. Иг хлорин хлр а тохаш, баьча маркха-ла дийнахь шоьза-кхьоза иьнах герми хьаька а еза. Бераш цьена-ча фега ара а даьке берий учрежде-нешка а общежитиешка а школан касткаша а уж мероприятиеш а еза.

Хлара сага ха деза гриппаша бол-ча кьовсаьма саг ше лазараш лора-ла декхарийла вола.